

Tayyip Gökbulgin'in başında bulunduğu, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü'nde doktor asistan olarak görevine başladı. 1966'da doçent oldu.

1971'de Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi'ne geçti, 1973'te profesörlüğe yükseltildi. 1977'de yeniden İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne döndü, Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kürsüsü başkanlığına getirildi. 1979-1980'de Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü'ne tayin edildi. Kısa süren bu görevi sırasında arşivde önemli düzenlemeler yaptı. Cumartesi günleri arşivi araştırmacılara açtı. Kalıcı bir dergi çıkarma tasarısını ise sonradan uyguladı. 1982'de Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü müdürü oldu. Ertesi yıl bu görevden ayrılarak aynı üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne tayin edildi. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) yasasını eleştirmesi yüzünden haksız bir uygulama ile Ekim 1983 tarihinde Malatya İnönü Üniversitesi'ne "denenmek üzere" gönderildi, burada kendisine ders verilmeyi. Oradan Konya Selçuk Üniversitesi'ne nakledildi (1985). Bu üniversitede yedi yıl görev yaptı. Yönetimle uyum içinde çalıştı, ders programlarını düzene koydu. Öğrencilerin bu programlara katılmasını sağlayarak onları yönlendirdi. Yaptığı ulusal ve uluslararası etkinliklerle üniversitenin adını geniş bir çevreye duyurdu. 1992'de emekliye ayrıldı. Ancak üniversiteden kopmadı. Birçok yerde ders verdi, seminer, sempozyum vb. etkinliklere katıldı. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde görevli iken 1 Temmuz 2001'de vefat etti. Nezaketi, insanlarla çok rahat ilişki kurması, ilmi titizliği ve kararlılığı ile tanınıyordu.

Eserleri. Nejat Göyünç meslekî hayatı boyunca Osmanlı tarihinin farklı konularıyla ilgilenmiş, geniş bir çalışma yelpazesi altında neşriyatta bulunmuştur. İlk önemli araştırması "Kapdan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa"dır (TD, II/3-4 [1952], s. 35-50). Doktora tezi, 1340 tarihli İmâd es-Serâvî'nin *Câmiu'l-hisâb* başlıklı, İlhani Devleti'ne ait yazma bir muhasebe defterinin işlenmesi ve değerlendirilmesidir (Das sogenannte Čame'ol-Ĥesâb das 'Emâd as-Sarâwî, Georg-August Universität, 1962; tez daha sonra basılmıştır, Berlin 2012 [Bonner Islamstudien, 13. cilt]). Tezin Türkçe'ye çevrilmesi Türk Tarih Kurumu'na önerilmişse de bu gerçekleştirilmemiş, ancak geniş bir özeti yayımlanmıştır ("İmâd es-Serâvî ve Eseri", TD, XV/20 [1965], s. 73-86). Göyünç, doktora

çalışmasını bitirip döndükten sonra çok değişik konulara el atmış, Türk-Alman kültür ilişkilerine büyük önem vermiştir. Mimarlık tarihine, filolojik sorunlara, Türk devrim tarihine kadar geniş bir alanda yazılar kaleme almıştır. Doçentlik çalışması *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı* adını taşımaktadır (İstanbul 1969, 1991). Bu eser tapu / tahrir defterlerinin yerel tarih, şehir tarihi, sosyal ve ekonomik tarih açısından başarılı bir değerlendirmesidir. Alman Şarkiyat Cemiyeti kendisini fahri üyeliğe kabul ederken (1995) eserin bu özelliğini vurgulamıştır. Göyünç, coğrafyacı W. D. Hüttheroth ile yaptığı çalışmada yine tahrir kayıtlarının bilgisayar programları için önemli bir veri tabanı oluşturduğunu göstermiştir (*Land an der Grenze: Osmanische Verwaltung im heutigen türkisch-syrisch-irakischen Grenzgebiet im 16. Jahrhundert*, İstanbul 1997). Ayrıca Millî Mücadele'nin özlü bir tarihini yazmış (*Atatürk ve Millî Mücadele*, 1984, 1987, farklı bir adla Isparta 1999), Türk-Ermeni ilişkilerine eğilmiş, bu konuyu tarihsel süreç içinde ele almıştır (*Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul 1983). Geçmişte günümüzdeki anlamıyla bir milliyetçilik kavramının bulunamayacağı gerçeğinden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin yükselişinde onun içinde yer alan gayri müslim unsurların da olumlu rollerini dile getirmiştir. Onun günümüz tarihçiliğine en büyük katkılarından biri de *Osmanlı Araştırmaları / Journal of Ottoman Studies* dergisini yayına sokması (1980) ve sürdürmesi olmuştur. Bu dergi yazıların toplanmasından, dizilmesinden, düzeltilmesinden ve basılmasına kadar onun emeğinin bir ürünüdür. Vefatı sırasında derginin XX. sayısını tamamlanmış bulunuyordu. Ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazmış, bunların bir bölümünü *Malatya'dan Görüş* adı altında toplamıştır (İstanbul 1985). Ölümünden sonra adına bir hâtıra sayısı hazırlanmıştır (*Pax Ottomana: Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, ed. Kemal Çiçek, Haarlem-Ankara 2001).

BİBLİYOGRAFYA :

Das Osmanische Reich in seinen Archivalien und Chroniken: Nejat Göyünç zu Ehren (ed. K. Kreiser – C. Neumann), Stuttgart 1997; Ali Galip Baltaoğlu, "Örnek Bir Hoca Örnek Bir Şahsiyet Prof. Dr. Nejat Göyünç Hayatı ve Bibliyografyası", *Ata Dergisi*, VII, Konya 1997, s. 1-42; Beşir Ayvazoğlu, "Âlimin Ölümü", *Zaman*, İstanbul 04.07.2001; M. Akif Aydın, "Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün Ardından", *Yeni Şafak*, İstanbul 06.07.2001; Hasan Özönder, "Bir Büyük Âlimin Ardından, Geç de Olsa ...", *Konya Postası*, Konya 09.11.2001; Taha Akyol, "Göyünç Hoca'ya Saygı", *Milliyet*, İstanbul 07.09.2001; Tuba İkiz,

"Nejat Göyünç'ün Ardından", 77, XXXV/212 (2001), s. 4; Zeki Arıkan, "Prof. Dr. Nejat Göyünç (1925-2001)", *Tarihçiliğimizin Acı Bir Kaybı*, *Toplumsal Tarih*, XV/93, İstanbul 2001, s. 41-45; Suraiya Faroqi, "In Memoriam Nejat Göyünç (18 Novembre 1925-1 July 2001)", *Turcica*, XXXIV, Paris 2002, s. 5-10; Servet Ayten Göyünç, "Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün Ardından", *Osm.Ar.*, XXII (2003), s. 11-26; H. W. Lowry, "Nejat Göyünç: A Personal Remembrance", *a.e.*, s. 27-32; Mehmet İpşirli, "Prof. Dr. Nejat Göyünç", *a.e.*, s. 33-40; İsmail Güleç, "Prof. Dr. Nejat Göyünç Bibliyografyası", *a.e.*, s. 41-60.

ZEKİ ARIKAN

GRABAR, Oleg

(1929-2011)

İslâm sanatı ve mimarisi uzmanı.

3 Kasım 1929'da Strasburg'da (Fransa) dünyaya geldi. Babası Rus asıllı ünlü Bizans tarihçisi André Grabar, annesi Bulgar asıllı doktor Yuliya Nikolaevna Grabar'dır. 1948'de Paris Üniversitesi Tarih Bölümü'nden, 1950'de Harvard Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. 1953-1954 yıllarında Kudüs'teki American School of Oriental Research'te incelemelerde bulundu ve bu tarihten itibaren İslâm sanatı ile yakından ilgilendi. Princeton Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı ile Sanat Tarihi bölümlerinde yüksek lisans çalışması yaptı (1953). 1955'te *The Art and Ceremonial of the Umayyad Court* adlı teziyle doktor unvanını aldı. 1954-1955 yıllarında Michigan Ann Arbor Üniversitesi'nde Sanat Tarihi Bölümü'nde asistan profesör, 1955-1959 yıllarında doçent ve 1959-1964 yılları arasında profesör olarak görev yaptı. 1964-1969 yıllarında Cambridge Üniversitesi, 1969-1980 yıllarında Harvard Üniversitesi'nde çalıştı. 1980'de Harvard Üniversitesi'nde İslâm sanatı ve mimarisi alanında kurulmuş olan Ağa Han Kürsüsü'nün ilk profesörü oldu ve 1990 yılına kadar burada görev yaptı. 1990'da Harvard Üniversitesi'nden emekliye ayrıldı ve Princeton New Jersey Institute for Advanced Study'ye geçti, 2011 yılına kadar Princeton Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürdü. 8 Ocak 2011 tarihinde Princeton'daki evinde öldü.

İslâm sanatı ve mimarisi denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan Oleg Grabar, gerek çalışmaları gerekse düşünceleriyle sadece kendi öğrencilerini ve meslektaşlarını değil aynı zamanda dünyanın çeşitli yerlerindeki öğrencileri, bilim adamlarını ve müze müdürlerini de etkilemiş bir bilim adamıdır; birçok uluslararası enstitü ve organizasyonun üyesi idi;

Oleg Grabar

bazılarının da başkanlığını yaptı. Ağa Han mimarlık ödülleri çerçevesinde dünyanın birçok yerinde alan incelemelerinde bulunmuş ve seminerler vermiş, Ağa Han programının müdürlüğünü yaparken bu programın gelişmesi için katkıda bulunmuştur. Bunların en önemlilerinden biri İslâm sanatı ve mimarisine ilgili *Mukarnas* adlı yıllık dergidir. Bu derginin kurucu editörlüğünü yapmış, derginin dokuzuncu sayısında emekli olmuştur ve onuncu sayısını öğrencileri ona ithaf etmiştir. 1957-1971 yılları arasında *Ars Orientalis* dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra Princeton'daki Institute for Advanced Study'deki tarih çalışmaları bölümüne geçerek kendisini tam gün seminerler vermeye ve araştırma yapmaya adanarak İslâm sanatı alanındaki üretkenliğini ölümüne kadar devam ettirmiştir.

Oleg Grabar'ın İslâm sanatıyla mimarisi alanında ayrıcalıklı ve önemli bir yeri vardır ve İslâm sanatının ne olduğu ve nasıl oluştuğu gibi cevaplanması güç sorular için farklı ufuklar açan bir bilim adamıdır. İslâm sanatıyla ilgili birçok soruyu gündeme getirerek sanat tarihçilerinin konuları tartışmalarına zemin hazırlamıştır. Sanat eserleriyle ilgili yalnız deskriptif çalışmalarla yetinmeyerek başlıca kültürel değişimlerin sanatlar üzerindeki önemi, belli bir sanatsal dönemin kendi geçmişiyle ilişkisi, tasvirler yer vermeyen bir bezemenin anlamı, geçmişte verilmiş olan anlamların bugün görsel olarak algılanan sanat çalışmaları dünyasındaki sınırlılığının tartışılması, sanat eseriyle bunların kullanıcıları arasındaki ilişkiler gibi konular üzerinde evrensel yaklaşımlar aramıştır. Grabar, İslâm kültürünün dışında bir kişi olmasına rağmen, İslâm sanatı ve mimarisini Batılılar açısından ulaşılabilir kılmamanın formüllerini arayarak elli yılı aşkın bir süre âdeta iki kültür arasında aracılık yapmış, İslâm sanatı ve mimarisinin gerek Batılılar gerekse bu kültürün içinde

yaşayanlar tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için büyük bir çaba harcamıştır.

Eserleri. 1. *Coinage of Tulunids* (New York 1957). 2. *Persian Art Before and After the Mongol Conquest* (Ann Arbor 1959). 3. *Islamic Architecture and Its Decoration A.D. 800-1500* (Chicago-London 1964, 1967, Derek Hill ile birlikte). 4. *Sasanian Silver, Late Antique and Early Medieval Arts of Luxury From Iran* (Ann Arbor 1967). 5. *The Formation of Islamic Art* (New Haven 1973, 1987). İslâm sanatı ve mimarisine alanında yeni ufuklar açan ve büyük yankı uyandıran eser Almanca, İspanyolca, Fransızca'ya ve Nuran Yavuz tarafından *İslâm Sanatının Oluşumu* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1988). 6. *Studies in Islamic Art and Archaeology* (London 1976). 7. *City in the Desert* (I-II, Harvard 1978). Müellifin, Michigan ile Harvard üniversiteleri ve Oriental Institute of Chicago'nun katkıları ile Suriye'de Kasrûl-hayr eş-Şarkî'de gerçekleştirdiği kazıların sonuçlarını içeren bir çalışmadır. 8. *The Alhambra* (London 1978). Almanca, İspanyolca ve Polonyaca'ya çevrilmiştir. 9. *Epic Images and Contemporary History: The Illustrations of the Great Mongol "Shahnama"* (Chicago-London 1980). Harvard Üniversitesi'ndeki seminerlerini içeren bu eseri Sheila Blair ile birlikte hazırlamıştır. 10. *The Illustrations of the Maqamat* (Chicago-London 1984). 11. *The Art and Architecture of Islam 650-1250* (New York 1987; New Haven-London 1991; New Haven 2001, Richard Ettinghausen ile birlikte). Bu çalışma alanının el kitabı niteliğindeki birkaç eserinden biri olma özelliğine sahiptir. 12. *The Great Mosque of Isfahan* (New York 1990). Washington'daki National Gallery of Art'ta, Michigan'da ve Harvard'da verdiği seminerleri içerir. 13. *The Mediation of Ornament* (Princeton 1992). 14. *The Shape of the Holy: Early Islamic Jerusalem* (Princeton 1996). Kudüs hakkındaki bu kitap sahâsında yazılmış eserlerin en önemlisidir. 15. *La peinture persane: Une introduction* (Paris 1999). *Mostly Miniatures: An Introduction to Persian Painting* adıyla İngilizce'ye çevrilmiştir (Princeton 2000, 2002). 16. *Islamic Art and Beyond: Constructing the Study of Islamic Art, 1954-2004* (I-IV, Michigan-London 2005-2006). Grabar'ın çeşitli yerlerde yayımlanan seksen üç makalesini ihtiva eder. 17. *The Dome of the Rock* (Harvard 2006). Kubbetü's-sahre hakkındadır. 18. *Master Pieces of Islamic Art: The Decorated*

Page from the 8th to the 17th Century (Munich-Berlin-London-New York 2009).

Bunların yanında Grabar'ın *Ars Orientalis*, *Artibus Asiae* gibi çeşitli dergilerde, ansiklopedilerde, kolektif kitaplarda İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanmış olduğu Emevî saraylarıyla ilgili makalelerinin yanı sıra İslâm sanatının kaynakları ve oluşumu, sosyal ve ekonomik faktörlerin, zevk ve formların değişimini etkilemesi, mimarinin anlamı, nesnenin sanatı gibi İslâm sanatıyla ilgili geleneksel olmayan yaklaşımlar üzerinde durduğu çalışmaları da vardır. Ayrıca İslâm şehri, Ortaçağ İslâm sanatı, İslâm sanatı ve Batı kültürü arasındaki etkileşimler-paralellikler gibi hususlar da Grabar'ın üzerinde çalıştığı konulardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Oleg Grabar, "From the Museum to the University and Back", *Eleventh Presentation of the Charles Lang Freer Medal, April 5, 2001*, Washington 2001, s. 9-30; M. Cleveland Beach, "Introduction", a.e., s. 4-8; Şenay Özgür, *Oleg Grabar ve İslâm Sanatı Yorumu* (doktora tezi, 2007), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; B. Gray, "Reviewed Work: The Formation of Islamic Art by Oleg Grabar", *The Burlington Magazine*, CXVI/858 (1974), s. 542-543; E. Cruikshank Dodd, "Reviewed Work: The Formation of Islamic Art", *The Art Bulletin*, LVII/2 (1975), s. 267-270; Hassan Arfoul, "Entretien Avec Oleg Grabar", *MARS: Le monde arabe dans la recherche scientifique*, sy. 5, Paris 1995, s. 35-42; Ülkü Ü. Bates, "Oleg Grabar (1929-2011)", *IJMES*, XLIII (2011), s. 777-778; Gülru Necipoğlu, "In Memoriam: Oleg Grabar (1929-2011)", *Muqarnas*, XXVIII, Leiden 2011, s. VII-XIII; <http://www.ias.edu/people/faculty-and-emeriti/grabar>.

ŞENAY ÖZGÜR YILDIZ

GULÂM SERVER

(bk. LÂHÜRÎ, Gulâm Server).

GUMÂRÎ, Abdülazîz b. Muhammed

(عبد العزيز بن محمد الغماري)

Ebü'l-Yüsr (Ebû Muhammed)
Cemâlüddîn Abdülazîz b. Muhammed
b. es-Sıddîk el-Gumârî
el-Hasenî el-İdrîsî
(1920-1997)

Faşî sûfî, muhaddis.

Cemâziyelevvel 1338'de (Şubat 1920) Tanca'da doğdu. Babası ve annesi tarafından soyu Hz. Hasan'a ve onun torunlarından Mağrib'deki İdrîsîler hânedanının kurucusu İ. İdrîs'e ulaştığı için Hasenî ve İdrîsî, dedesinin Tırvân şehrinde yerleştiği Gumâre bölgesine atıfla da Gumârî nisbeleriyle anılır. Annesi sûfî müfessir İbn